

ПРОФЕСІЙНИЙ ПРОГНОЗ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРАКТИКА

Жанна ВІРНА, Катерина ШКАРЛАТЮК

Copyright © 2011

Постановка проблеми. Кардинальні соціально-економічні перетворення в Україні ставлять підвищені вимоги до якості професійної підготовки майбутнього фахівця. Сьогодні дедалі більша кількість випускників економічних спеціальностей ВНЗ долучається до сфери менеджменту, де ефективне вирішення різноманітних організаційно-управлінських завдань залежить як від економічних, так і від суто психологічних ефектів і рішень. В останні роки найголовнішим атрибутом якісної підготовки майбутнього фахівця вважають сформованість його *внутрішньо психологічної готовності* до професійної самореалізації. На фоні вивчення різноманітних особистісних детермінант успішної професійної підготовки, все частіше зосереджується увага на дослідженні прогнозних орієнтирів розгортання професійного повсякдення майбутнього фахівця.

Професійне прогнозування відіграє дуже важливу роль в управлінській діяльності, а рівень розвитку прогностичних умінь є одним із базових показників успішності виконання менеджером управлінської діяльності (С.П. Безносів, О.І. Кітов, Б.Ф. Ломов, Г.С. Нікіфоров, В.Д. Шадріков та ін.). Якщо взяти до уваги положення, що процес професійного становлення особистості повинен розглядатися з урахуванням специфіки професійної сфери, до якої вона належить, то проектуванню на об'єкт професійної діяльності особистісних властивостей та здібностей майбутнього менеджера відводиться домінуюча роль у його ефективній самореалізації.

В останні роки спостерігається значне поглиблення інтересу науковців до вивчення закономірностей становлення висококваліфікованого фахівця-менеджера у розрізі його ефективного організаційно-управлінського життєдіяння та в контексті стратегічного функціонування організацій. Але опрацювання презентованих теоретико-інтерпретаційних та прикладних

моделей осмислення даної проблеми актуалізує положення, що ефективність професійної діяльності майбутнього фахівця, реалізація ним повного набору фахових функцій залежать не тільки від його кваліфікації, а й від налаштованості на професійну діяльність та ідентифікацію з нею, що інтегровано відображається у відповідних прогнозах особистості.

Сам по собі факт зацікавленості змістом професійних прогнозів майбутніх менеджерів є свідченням успіху політики реальної гуманізації професійної діяльності спеціалістів даного фаху, проте він ще не може гарантувати належної якості навчальних психотехнологій, які запроваджуються у ВНЗ. Це ще раз доводить, що потрібна розробка науково обґрунтованих програм та їх запровадження на основі доказових експериментально-психологічних моделей емпіричної верифікації теоретичних припущень.

Метою презентованого дослідження є теоретичне та експериментальне обґрунтування професійних прогнозів майбутніх менеджерів та визначення психологічних особливостей їх формування засобами практичної реалізації програми навчального тренінгу-курсу.

Реалізація аналізу методологічних та концептуально-теоретичних позицій вивчення зазначеної проблеми стосується розгляду професійного прогнозування як складової належної підготовки майбутнього фахівця. При цьому наголошується, що основним критерієм ефективною освітньої діяльності є сформованість внутрішніх спонукань до професійної самореалізації, де вирішальну роль відіграє прогнозування можливих психологічних ефектів вирішення життєвих та ділових задач і завдань.

Психологічні можливості життєвого та професійного прогнозування зосереджені у вивченні внутрішнього світу особистості у її життєвих планах, перспективах, очікуваннях, цілях, ідеалах та подіях майбутнього (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, І.Г. Батра-

ченко, А.В. Брушлинський, В.В. Москаленко, О.Б. Старовойтенко, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та ін.).

Серед існуючих наукових досягнень виділяється аспект вивчення життєвих прогнозів у структурі регуляції поведінки особистості в межах біографічного масштабу функціонування і розвитку у часопотоці життя. Теоретико-методологічний рівень дослідження цього аспекту ставить у центр вивчення *суб'єктний підхід*, який синтезує наукові контексти проблеми через вивчення: активної позиції суб'єкта у часі життя (К.О. Абульханова-Славська); самоставлення як невід'ємного компонента життєвої ситуації, де відбувається впорядкування й концептуалізація особистісних ресурсів (Б.Г. Ананьєв); часової організації життєдіяльності людини, її психологічних ритмів, циклів і фаз (Л.І. Анциферова); "життєвого світу" із властивими йому психологічними закономірностями і принципами переживання (Ф.Є. Василюк); типології часової організації життя людини (В.І. Ковальов); індивідуальних життєвих стилів як уявлень про щастя і про шляхи його досягнення (О.О. Кронік); формально-динамічних характеристик сенсу життя як особливої психічної освіти (В.Є. Чудновський); типології усвідомлюваних дій людини у зв'язку з мотиваційною часовою регуляцією (О.С. Улітова); типології життєвих орієнтацій особи через поєднання індивідуальної своєрідності та творчої активності (О.П. Варламова, Ю.М. Михайлова); залежності між задоволеністю життям і конкретністю вибору професії (Є.І. Головаха); оптимістичної позиції людини стосовно майбутнього (І.Ф. Клименко); технік пристосування людини як реакцій на проблемні моменти життя (Г. Томе) [7].

Досвід дослідження проблеми життєвого прогнозування у класичній психології, починаючи з праць К. Левіна, у яких зафіксоване існування різноманітних часових зон в індивідуальному життєвому просторі, знайшов своє продовження у поглядах Г. Мюррея щодо тематичної структуризації людиною своїх життєвих ситуацій; А. Бека стосовно переваги когнітивної вразливості у побудові особою "дисфункціональних схем світу"; у розробці системно-діахронічної концепції розвитку особистості Л.І. Анциферової; причинно-цільової концепції психологічного часу Є.І. Головахи та О.О. Кроніка; концепції цілепокладання Ю.М. Швалба; концепції диспозиційної регуляції поведінки В.О. Ядова.

Великий евристичний матеріал містять теоретико-емпіричні доробки психологів у вивченні цільових структур в образі майбутнього, часових перспектив особистості, диференціації системи очікувань (З.О. Кіреєва, Л.М. Коробейнікова, О.О. Кроніка, В.С. Хомика та ін.), де чітко відстежується наукова позиція структурно-статичного та процесно-динамічного дослідження життєвого прогнозування.

Узагальнення результатів, отриманих у рамках наведених вище підходів, дає змогу констатувати, що людина у процесі професійної реалізації завжди визначає простір самореалізації у професії відповідно руху-поступу прогнозів життя. Адже визначення потенційних меж професійного розвитку супроводжується інтеграцією особистісно-психологічних утворень, які визначають можливості персонального життєздійснення. Підтвердження такого положення знаходимо у розробці життєво-стильового *концепту мотиваційно-сміслової регуляції професійної реалізації* Ж.П. Вірної; у науковій позиції Є.І. Головахи щодо самоспричинення особистості майбутніми життєвими цілями; у констатації А.К. Марковою неперервного процесу *самопроекування* особистості упродовж життєвого шляху у таких стадіях її перебудови, як самовизначення, самовираження та самореалізація; в інтерпретації В.Я. Ляудіс на основі позаситуаційної самоорганізації особистості професійної ідентифікації як проєкції майбутнього; у вивченні М.-Л.А. Чепую гармонійного прояву особистісного та професійного розвитку особи, що базується на основних синергетичних закономірностях життєдіяння людини.

Отже, *професійне прогнозування* – це здатність до побудови суб'єктивного образу професійної діяльності, на основі якого відбувається адекватна орієнтація в її вимогах до людини. Емпіричне обґрунтування даного положення знаходимо у розв'язанні проблем організаційно-управлінського практикування менеджера, де провідна роль відводиться контексту ефективного прогнозування його діяльності.

Лінія розгляду прогностичної спрямованості діяльних зусиль менеджера охоплює дослідження, що присвячуються: вивченню закономірностей формування висококваліфікованого фахівця як суб'єкта професійної діяльності, який визначає рівень ефективного організаційно-управлінського функціонування (Р. Блей, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломинський, Ж.-Ж. Ламбен, А. Менегетті, Дж. Мутон та ін.); структурно-функціональному аналізу профдіяльності менеджера

жера (С.П. Безносів, Б.Ф. Ломов, Г.С. Нікіфоров, В.Д. Шадріков, Р.Х. Шакуров та ін.); ролі управлінського циклу у визначенні психологічних закономірностей стратегічного функціонування організацій (М. Альберт, В.П. Казміренко, М. Мескон, Ф. Хедоурі та ін.).

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що ефективність професійної діяльності менеджера вимагає відповідності як суб'єктивним властивостям своєї особистості, так й об'єктивним вимогам реалізації управлінських функцій, де чітко простежується їх уміння демонструвати високу прогнозованість декларованих цілей у реальних результатах. Прогнозування в управлінні сутнісно є передбаченням суб'єктом управління кінцевого результату роботи очолюваної системи в майбутньому, побудовою образу мети і засобів, потрібних для її досягнення. Таким чином, прогнозування – перший крок на шляху до вирішення поставлених завдань, тобто це те підґрунтя, яке дає змогу менеджеру методично й цілеспрямовано наблизитися до мети.

В основі аналізу прогностичного компонента управління закладені концептуальні моменти вивчення *антиципації*, що описані у: системно-порівневій концепції антиципації (Б.Ф. Ломов, Є.М. Сурков); вченні О.М. Леонтєва про усвідомлюваність антиципаційних процесів у структурі діяльності; положеннях закону антиципатогенезу (І.Г. Батраченко); специфічних мотиваційних параметрах “ефекту самореалізуючого пророкування” (Х. Хекхаузен), “очікування та цінності цілі” (Ж. Ньюттен) та “очікування ефективності” (А. Бандура).

У способах професійного прогнозування менеджера розкривається ціннісний характер його організаційно-управлінської активності, який втілюється в домаганнях, саморегуляції та задоволеності (ставленні до результату) суб'єкта діяльності. Отож основна суть такого прогнозування менеджера полягає у тому, що його особистість вдало поєднує зовнішні соціально-психологічні і власне особистісні засновки своєї активності.

Структурно-функціональні характеристики прогнозів розкрито через зміст прогнозу в процесі регуляції діяльності (Б.Ф. Ломов, Б.М. Теплов, В.Д. Шадріков та ін.); варіації часової організації прогнозу (А.І. Берг, В.В. Фадєєв, В.О. Якунін та ін.); оцінку ймовірності повторюваності подій (В.А. Іванников, Л.А. Регуш, О.К. Тихомиров, І.М. Фейгенберг та ін.). У психологічних теоріях особистості проблемі прогнозування відводиться важливе місце у на-

укових розробках Б.Ф. Скінера, А. Бандури, Дж. Роттера, Е. Толмена, Ф. Хоппе, Р. Бернса та ін.

Проведений огляд показує, що механізм прогнозування являє собою процес пізнання майбутнього, формування плану перспективних дій, оцінки та результатів їх післядій на основі співвіднесення теперішніх процесуальних і результативних характеристик з минулим досвідом і цілями управління. А така вихідна одиниця ефективної професіоналізації майбутнього фахівця, як професійний прогноз не тільки інтегрує у собі зміст діяльності менеджера, а й особистісно концептуалізує його фахову активність.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Теоретичний аналіз проблеми структурно-функціонального змісту професійного прогнозування майбутніх менеджерів показав, що якщо за мету навчання взяти професійну підготовку спеціаліста певного профілю, то ознаками ефективності його навчання будуть слугувати вміння самостійно визначати цілі та завдання своєї професійної діяльності, забезпечувати її інформаційну основу, прогнозувати можливі результати власного діяння за певних умов, приймати оптимальні рішення та втілювати їх у життя, мобілізувати на виконання прийнятих рішень інших людей та встановлювати при цьому з ними доцільні ділові та особисті взаємини, адекватно оцінювати досягнуті результати, коригувати і перебудувати власну діяльність і поведінку, а також поведінку та активність інших. Такі ж характеристики людини як суб'єкта діяльності у своїх стійких формах виявляються у вигляді професійно та соціально значущих властивостей і рис особистості, сформованість яких буде забезпечувати успішність виконання професійного повсякдення.

На рівні особистісних рис молодого фахівця-менеджера еквівалентами основних функцій управління є: цілеспрямованість (загальна та професійна спрямованість особистості, її активність та ініціативність); загальна і професійна ерудиція або компетентність; далекоглядність як здатність передбачення можливих результатів; рішучість, творчість, новаторство, у яких наявна здатність приймати рішення; організованість, виконавчість і вимогливість до себе та інших; комунікабельність, яка виражає інтегральні комунікативні властивості особистості; відповідальність як прояв високого самоконтролю тощо.

Усе зазначене дає підстави наголосити на такій вихідній одиниці ефективної професіоналізації майбутнього фахівця, як *професійний прогноз*, який не тільки інтегрує у собі зміст діяльності менеджера, а й особистісно концептуалізує його професійну активність. Багатоваріативне майбутнє, яке уобразнене у свідомості суб'єкта професійної діяльності планами, мріями, надіями, очікуваннями, бажаннями, визначає його сьогодення та активно впливає на актуальні способи самоздійснення [25, с. 129]. Теоретичний аналіз структурно-функціональних характеристик прогнозу апелює до розуміння професійного прогнозування як цілісної форми антиципації, яка формується у процесі практичного діяння й під час безперервного накопичення життєвого досвіду в цілому.

Інакше кажучи, це інтегральний фактор, який організовує та спрямовує професійну реалізацію фахівця; він забезпечує спрямоване втручання у професійне майбутнє особистості, яке узгоджується з розумінням психологічної природи теперішнього часу, але не зводиться до одномоментного “зараз”, і має певну тривалість, рухливу розмиту межу з минулим і майбутнім [9].

На тлі проаналізованого теоретико-емпіричного матеріалу проблеми вдамося до визначення **професійного прогнозу** як образу професійної діяльності, який є бажаним й адекватним у мотиваційному, особистісному та поведінковому просторі самореалізації майбутнього фахівця. Водночас професійне прогнозування при цьому будемо розглядати як процес формування образу професійної діяльності прогнозно-каузальними засобами в єдності з пізнавально-ідентифікаційними та рефлексивними прийомами суб'єктного самовпливу на самореалізацію майбутніх менеджерів.

Співіснування теперішнього і майбутнього у професійних прогнозах знаходить внутрішню суперечливість мотиваційних тенденцій людини, що виражається у її самодостатності й соціальній гнучкості. Мовиться, власне, про своєрідне емоційно-ціннісне ставлення суб'єкта як до актуальної професійної ситуації, так і до себе, де об'єкт оцінки та ставлення співвідносяться з масштабом його життєздійснення, тобто вони не обмежуються ситуаційними формами.

У навчально-професійній сфері прогноз у формі бажаного майбутнього впливає на розвиток індивідуальної активності студентів, сприяє становленню їх професійної моральності й нормативності при створенні відповідних умов, а саме залежно від того, яким бачить своє професійне майбутнє студент – чи то як процес,

який динамічно змінюється, чи то як одномоментний акт вибору, тоді можна говорити про рівень його професійної самореалізації. Адже добре відомим є той факт, що об'єктивна протяжність та багатоетапність професійного самовизначення, яка зумовлена динамікою життєвого шляху, розширенням діапазону соціальних відносин, що конкурують з професійною діяльністю, піднімають досить важливу проблему, суть якої полягає у тому, що вибір професії повинен відповідати не тільки актуальними здібностям особистості, але й не суперечити її віддаленим життєвим орієнтаціям та кар'єрним цілям. Ось чому професійні прогнози можуть бути об'єктом психокорекційного впливу, який охоплює також і роботу з розвитку бажаних у майбутньому здібностей і рис.

Професійний прогноз як образ професійної діяльності дає змогу усвідомити зміст її вимог та еталонні професійні риси фахівця, з допомогою яких відбувається адаптація та вияв найвищого рівня самореалізації у практичній діяльності. Якщо за об'єкт передбачення береться власний розвиток, то варто говорити про так звану *перспективну рефлексію*, яка, за словами одного з авторів, визначає постактуальну оперативність наявного професійного досвіду [6]. Крім того, обов'язково треба враховувати *прогнозний фон*, який створюється не тільки зовнішніми обставинами, а й самою особистістю. У цьому означенні професійний прогноз має враховувати результати прогнозування особистістю своєї активності, власного життєвого шляху, які є не тільки предметним втіленням її потреб, а й умовою їх реалізації. Відтак визначення точності прогнозу можливе лише в діяльному контексті моніторингу.

Теоретичний аналіз проблеми дає підстави виокремити такі три аспекти професійного прогнозування: *кількісний, змістовий, типологічний*. Серед методів, які застосовуються для прогнозування, чільне місце посідає *комплексний аналіз* діагностичної інформації. На кількісному рівні фіксується обсяг останньої, на змістовому – зміст та інтенсивність досліджуваного психологічного феномена, на типологічному – впорядковуються й систематизуються виявлені діагностичні ознаки.

Професійний прогноз характеризує активне задіяння суб'єкта у професійне повсякдення та його результативність. До інтегральних характеристик такого прогнозу слушно віднести *статичку* і *динаміку*. При цьому статична характеристика охоплює *чіткість, насиченість подіями сфер та етапів життя і мотива-*

Таблиця 1

Схема типологічного аналізу професійного прогнозу

ДИНАМІКА (посилення- послаблення)	СТАТИКА (стійкість-змінюваність)						
	чіткість прогнозу			насиченість прогнозу		мотиваційна спрямованість прогнозу	
	чіткий		нечіткий	насичений	ненасичений	на результат	на процес
	1 2 3 4			1 2	3 4	1 3	2 4
	5 6 7 8		5 6	7 8	5 7	6 8	

ційну спрямованість, а динамічна визначає рівень їх посилення чи послаблення. Саме ці характеристики в нашому дослідженні й визначають структурні елементи професійного прогнозу (*табл. 1*).

Можливі комбінації структурних елементів професійних прогнозів утворюють такі вісім типів:

перший – *чіткий, насичений, спрямований на результат* – передбачає наявність усвідомлення об'єкта прогнозування, тут суб'єкт занурений у майбутнє і чітко бачить його результат, його повсякдення насичене життєвими подіями та фактами, що наближає теперішнє до майбутнього;

другий – *чіткий, насичений, спрямований на процес*, – як і у першому випадку, суб'єкт чітко бачить майбутнє, але його завершення не фіксується у свідомості через зосередження на процесних аспектах досягнення цілі;

третій – *чіткий, ненасичений, спрямований на результат* – суб'єкт чітко усвідомлено відображає майбутнє, яке має завершений результативний вигляд, але відсутність насиченості засвідчує вихідну залежність від внутрішньої позиції жити теперішнім;

четвертий – *чіткий, ненасичений, спрямований на процес* – основна відмінність від попереднього полягає у задіянні суб'єкта до процесного перебігу реалізації цілі, що, своєю чергою, визначає його зосередженість лише на будь-якій одній дії;

п'ятий – *нечіткий, насичений, спрямований на результат* – має місце неусвідомлюваний образ об'єкта в майбутньому при відповідній насиченості життєвими подіями та фактами, який має завершену результативну форму, що певною мірою деформує зміст прогнозу;

шостий – *нечіткий, насичений, спрямований на процес*, – як і в попередньому типі, наявний неусвідомлюваний образ майбутнього при його життєвій насиченості впливає на зміст прогнозу у вигляді процесного зосередження;

сьомий – *нечіткий, ненасичений, спрямований на результат* – суб'єкт неусвідомлено відображає майбутнє, яке має завершений результативний вигляд, а відсутність насиченості засвідчує своєрідну фіксацію на теперішньому;

восьмий – *нечіткий, ненасичений, спрямований на процес* – неусвідомлений образ майбутнього надає кожному сприйняттю як окремо обмеженого у часі і подіях явища життя, причому у функціональному ритмі реалізації.

Така тенденція диференціації структурних елементів професійного прогнозу пояснюється як діалектикою переходу кількісних змін у якісні у внутрішньому часопросторі активності особистості, так й зовнішніми чинниками, долученням до індивідуального життєвого циклу в паралельні цикли соціальних, природних, технічних систем, що виражається у прогресуючій з віком ролі нон-нормативних, важко передбачуваних, подій життєвого шляху в його спричиненні та самоспричиненні [15].

Наведені характеристики виділених типів уможливили побудову *гіпотетичної моделі* дослідження професійних прогнозів, у якій адекватно відображена логіка наукового пошуку, адже дослідницьке поле доволі широке і потребує такої трансформації, де б отриманий емпіричний матеріал процедурно відповідав окресленій психологічній дійсності. Отож, пропонується типологія професійних прогнозів охоплює потенціал чотирикомпонентної схеми ієрархічних співвідношень, переходів та першопричин або детермінацій (*рис. 1*), що яскраво демонструє вагомість принципу кватерності у створенні типології професійних прогнозів. У нашому витлумаченні тип – це сукупність ознак і параметрів, які утворюють внутрішню стійку взаємозалежність. Основною ознакою такої четвертинності є *чіткість* прогнозу, що символізує усвідомлене (неусвідомлене) ставлення до об'єкта прогнозування і постає своєрідним показником професійної спеціалізації,

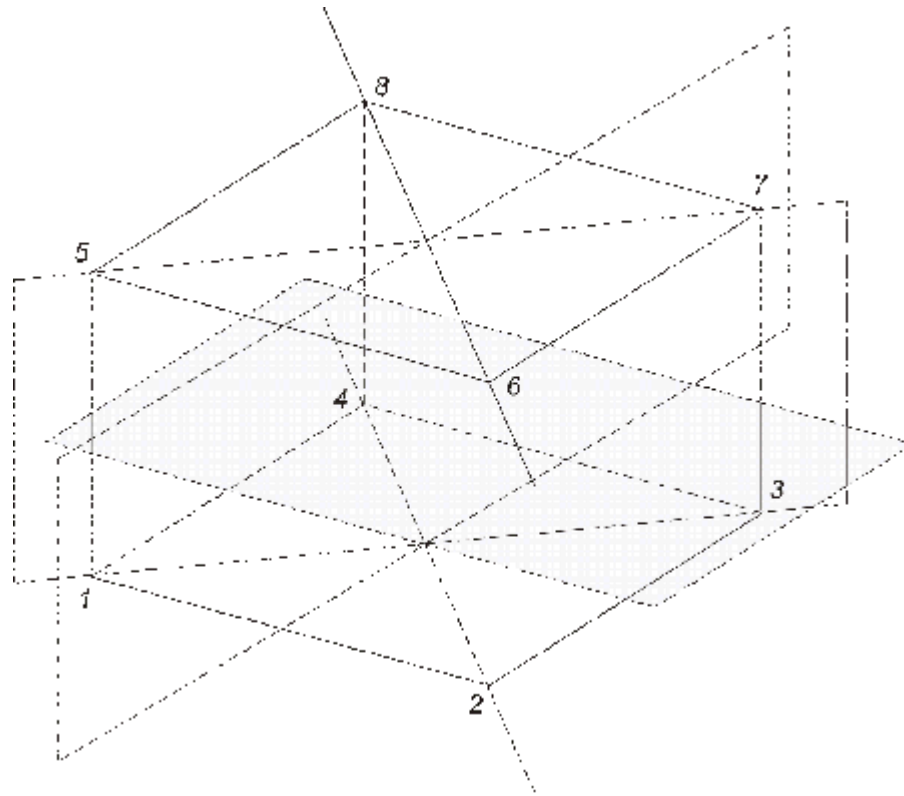

Рис. 1.

Схема ієрархічних співвідношень, переходів та першопричин-детермінацій професійних прогнозів особистості

яка визначає зону потенційної оперативності фахового досвіду в майбутньому (площини 1 2 3 4 – 5 6 7 8). Мотиваційна спрямованість (спрямованості на результат і на процес) професійного прогнозу містить регуляційні ознаки профреалізації у часі життєпотону людини. Визначення мотиваційних інтенцій професійних можливостей (рівень домагань, прагнення престижу, формування нових ціннісних установок та інтересів тощо) – показник активності, спрямованої на випробування професійних потенцій (площини 1 3 5 7 – 2 4 6 7). Професійний прогноз у такій кількісній характеристиці як *насиченість* життєвими подіями і фактами повсякдення демонструє факт повноти ковітальної зреалізованості людини засобом орієнтації у сфері майбутніх професійних вимог та власних психологічних можливостей (площини 1 2 5 6 – 3 4 7 8).

Визначені нами прогнозні орієнтири – своєрідний каркас побудови образу професійної діяльності, на основі якого відбувається адекватна орієнтація у її вимогах до людини. Усвідомлення цього образу особистістю через її уявлення про майбутнє, яке є невід’ємною частиною її життєвого шляху й утворює суб’-

ективний образ її розвитку, виконує *професійна ідентифікація*. За своїм змістом вона обіймає не тільки теперішнє, але й віддалене майбутнє у його бажаних та очікуваних аспектах. Його прогностичність пов’язана з потребами організаційно-управлінського плану та соціальним проектуванням, тобто орієнтує дослідника на пошук регуляторного потенціалу прогнозів. На основі позаситуаційної самоорганізації особистості професійна ідентифікація упредметнює прогнозування майбутнього стосовно теперішнього як його певної проекції [16]. Тому у запропонованій схемі ієрархічних співвідношень, переходів та першопричин професійного прогнозу площиною, яка об’єднує вказані його характеристики, є та, у якій локалізований суб’ективний образ професійної діяльності, котрий у конкретному варіанті формовияву належить професійній ідентифікації (площини 1 4 5 8 – 2 3 6 7). Наявність такого вертикального зв’язку зумовлена тим, що прогностичні характеристики названої ідентифікації безпосередньо входять, з одного боку, в структуру усвідомлених життєвих цілей, а з другого – у складний вольовий акт, розгорнутий у часі, коли конче потрібне складання плану дій з їх досягнення [17].

Цей прогнозний орієнтир довершує оформлення типів у їх взаємозалежності один від одного, об'єктивуючи думку про те, що професійний прогноз як психологічне явище охоплює зміст функціонування діяльності та свідомості людини в єдиний образ, де кристалізується увесь набутий нею життєвий досвід як особистості.

Загалом уявлення людини про майбутнє має складну конфігурацію, де знаходять відображення багатоманітність актуальних і майбутніх форм активності особистості у їх зовнішньому та внутрішньому проявах, особливостях розподілу цих форм активності на вісі часу та її соціально вмотивованій позиції стосовно майбутнього. Примітно, що вище запропонована типологічна схема професійних прогнозів особистості дала змогу категорійно співвіднести феномен професійного прогнозу з реальністю актуальної професійної ідентифікації. Вихідні категоріальні засоби цього прогнозу описують природну цілісність суб'єкта профдіяльності в усвідомленні ним її образу, а відтак і задають напрямок, за яким він спрямовується в майбутнє, що пов'язане із відображенням його соціальних прогнозів.

Обстоюваний нами типологічний підхід в аналізі професійного прогнозу уможливорює його розгляд у форматі професійної активності людини, що реалізується через окремі особистісні структури і процеси логікою життєвої причетності в усіх проявах особи як суб'єкта професійного практикування. Адже ефективність названого прогнозу залежить від ступеня адекватності відображення суб'єктом вимог майбутньої професійної діяльності.

В основу концептуально-методичної моделі емпіричного дослідження піднятої проблеми покладено уявлення про розуміння психологічних особливостей професійних прогнозів у взаємодії “внутрішніх” ресурсів та “зовнішніх” проявів. Обраний комплекс психодіагностичних методик повинен був максимально повно і точно ідентифікувати зміст та інтенсивність професійного прогнозування в генеральній сукупності студентів-майбутніх менеджерів. Ця залежна змінна визначалася за допомогою методик *самооцінки реалізації життєвих цілей особистості Н.Р. Молочнікова, футурологічного опитування, оцінювання п'ятирічних інтервалів О.О. Кронік та методики вивчення трудової мотивації (орієнтації “на процес” або “на результат”)* І.Г. Кокуріної. Систему проміжних змінних утворили психологічні ресурси особистісно-професійного самовизначення студентів у вигляді: діагностики мотива-

ційних профілів особистості з допомогою *методики вивчення трудової мотивації І.Г. Кокуріної*; визначення показників здатності самоуправління за допомогою однойменної *методики Н.М. Пейсахова*; розпізнавання мотивації до успіху за *методикою Т. Елерса*; діагностики соціально-психологічної адаптації за *методикою К. Роджерса та Р. Даймона*; фіксації станів та властивостей особистості за *опитувальником FPI (модифікована форма В)*; визначення форм професійної ідентифікації за допомогою *колірного тесту ставлень (модифікований варіант Ж.П. Вірної)*; діагностики здібностей фахівця-менеджера за *методикою аналізу усвідомлення потреб та розстановки пріоритетів*. Важливо й те, що отримані дані, діагностовані вказаними методиками, кореспондуються з комплексною дією емоційно-ціннісних, мотиваційних та поведінкових чинників професійного прогнозування майбутніх менеджерів.

Програма формувального експерименту, замисленого як навчально-практичний тренінг-курс професійного самофутурування для студентів-менеджерів, передусім передбачала контроль цих діагностичних даних, що репрезентують найбільш експлікований причинно-наслідковий зв'язок. Організація експериментального дослідження психологічних особливостей професійних прогнозів майбутніх менеджерів охоплює три етапи (підготовчий, констатувальний, формувальний). Логіка наукового пошуку забезпечувалася через послідовність і повноту інтерпретації отриманих даних.

З метою вивчення змісту та інтенсивності професійних прогнозів, планів та сподівань респондентів було використано серію діагностичних методик, серед яких – методика самооцінки реалізації життєвих цілей особистості Н.Р. Молочнікова, футурологічне опитування та методика оцінювання п'ятирічних інтервалів О.О. Кроніка.

Отримані дані самооцінки реалізації життєвих цілей особистості дають змогу диференціювати студентів-випускників за рівнем чіткості професійних прогнозів. Так, 56% обстежуваних зазначили, що мають повне уявлення про майбутню професійну діяльність (серед них 40% – студенти 4-го курсу (група 4ч+) і, відповідно, 74,4% – студенти 5-го курсу (група 5ч+)), та 44% студентів не мають такого уявлення (серед них 60% – студенти 4-го курсу (група 4ч-) і, відповідно, 25,6% – студенти 5-го курсу (група 5ч-)). Рівень чіткості їх професійних прогнозів відрізняється за такими ознаками:

– студенти, котрі чітко прогнозують майбутню професійну діяльність (група 4ч+ та група 5ч+), вирізняються адекватним, розсудливим та реалістичним підходом у плануванні свого ділового майбутнього. Їхні цілі професійної реалізації наповнені усвідомленням основних операційно-дієвих сторін свого професійного повсякдення та провідних особистісних рис, які потрібні кваліфікованому фахівцю. Їм властиве переживання натхнення та мотиваційного спонукання професійної реалізації, переважання почуття реальності та об'єктивної цілісності сприймання власного соціального життя, професійна активізація особистісних резервів засобами самовдосконалення та самоосвіти. Їх упевненість у здійсненні власних життєвих очікувань відображена у відповідальності, соціальній гнучкості та креативності. Зафіксована інтернальність простежується у структурі соціальних відреагувань цих студентів у бік співробітництва, відкритості та ділової мобільності, що спричинено такими особистісними властивостями, як комунікабельність, урівноваженість і наполегливість. Загальна внутрішньоособистісна спрямованість виявляється у переважанні таких цінностей, які пов'язані із задоволенням високих егоцентрично-духовних потреб у самореалізації, духовній досконалості, самоствердженні, самодостатності (сумлінна робота, висока кваліфікація, власний бізнес);

– студенти, які нечітко прогнозують майбутню професійну діяльність (група 4ч- та група 5ч-), мають переважно протилежні ознаки: цілі професійної реалізації позбавлені ясного усвідомлення основних операційно-дієвих сторін фахового діяння та провідних особистісних рис; їм властивий низький рівень самооцінки; відсутні натхнення і мотивація професійної реалізації; невпевненість є наслідком недостатньої соціальної практики, що знаходить відображення у прагненні до міжособистісного домінування. Вказана екстернальна, соціально реактивна, позиція визначає такі психологічні властивості, як соціальна неврівноваженість і конфліктність сприймання об'єктів комунікації. Мотиваційно-особистісна спрямованість виявляється у пріоритеті цінностей матеріального забезпечення, що позбавляє особистість цілісного саморозвитку та реалістичного осмислення професійних прагнень і людських бажань. Осмислення реальності майбутнього ділового повсякдення характеризується загальною деструктивною тенденцією урахування причинно-наслідкових зв'язків

соціально-економічних та особистісних подій у майбутньому.

В цьому контексті суттєвим доповненням отриманих даних стосовно чіткості професійних прогнозів майбутніх менеджерів є показники їх насиченості (методика оцінювання п'ятирічних інтервалів О.О. Кроніка). Середньогрупові дані коефіцієнта суб'єктивної реалізованості життя демонструють загальну тенденцію його нереалізованості – усі головні події життя обстежуваних локалізовані в майбутньому і визначають інтенцію перспективної реалізації, що підтверджує факт насиченості професійного прогнозування усіх респондентів.

Ці результати дають підстави переглянути запропоновану схему типології професійних прогнозів, оскільки випадає ланка “не насичений”, що зменшило ймовірну кількість типів. Доповнення даних мотиваційної спрямованості на “процес” або “результат” (методика вивчення трудової мотивації І.Г. Кокуріної) емпірично завершили модель типології професійних прогнозів: **I** – тип 1 – чіткий, насичений, спрямований на результат; **II** – тип 2 – чіткий, насичений, спрямований на процес; **III** – тип 5 – нечіткий, насичений, спрямований на результат; **IV** – тип 6 – нечіткий, насичений, спрямований на процес. Подальше висвітлення емпіричного матеріалу буде проводитися саме за названою типологією у порівнянні результатів за кожним з курсів (4-ий та 5-ий). Аналізу підлягатимуть вісім експериментальних груп (групи 4I, 4II, 4III, 4IV, 5I, 5II, 5III, 5IV), де проводилася діагностика особистісних, мотиваційних та поведінкових особливостей професійного прогнозування студентів-менеджерів.

Проведений статистичний аналіз діагностичних даних показав, що кожен тип професійного прогнозування має свої відмінності на мотиваційному, особистісному та поведінковому рівнях. У цілому тенденція прояву цих ознак демонструє такі закономірності: студентам, які мають чітке уявлення про майбутню професійну діяльність (групи 4I, 4II, 5I, 5II), на фоні вираженої інтроверсії та емоційної стабільності властиві високі показники дратівливості, їх розвинені комунікативні риси на 4-му курсі та виражене прагнення до домінування на 5-му підкріплюються показниками прагнення до успіху; цим студентам притаманна контрастно-позитивна та перспективно-позитивна форми професійної ідентифікації; результативна орієнтація мотиваційних тенденцій трудової діяльності виражена у мотивах перетворення, досягнення і кооперації; пове-

дінкові характеристики фіксують високі рівні адаптивності, самоприйняття, прийняття інших та емоційного комфорту; високі показники самоуправління у спілкуванні, поведінці та переживаннях підтверджують уміння прогнозувати, планувати, приймати рішення та ситуативно коректувати свою діяльність.

Студенти, які не мають чіткого уявлення про майбутню професійну діяльність (групи 4III, 4IY, 5III, 5IY) продемонстрували більш виражену невротичність і дратівливість, а студенти 4-ого курсу до того ж ще й спонтанну агресивність та депресивність; у них має місце низький рівень прагнення до успіху, їм притаманні контрастно-негативна та перспективно-негативна форми професійної ідентифікації; процесна орієнтація мотиваційних тенденцій трудової діяльності виражена в утилітарно-прагматичному мотиві та мотиві конкуренції; поведінкові характеристики демонструють низькі рівні адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту, а студенти 5-го курсу до того ж позбавлені адекватного вміння приймати інших; занижена тенденція самоуправління у спілкуванні, поведінці та переживаннях позбавляє цих студентів уміння прогнозувати, планувати, адекватно приймати рішення та коректувати свою діяльність.

На основі теоретичного аналізу проблеми, авторської теоретико-гіпотетичної моделі типологічного вивчення професійних прогнозів та отриманих результатів констатувального етапу дослідження було розроблено загальну стратегію формувального експерименту у форматі *навчально-практичного тренінгу-курсу професійного самофутурування*. Основні завдання формувального етапу полягали у розширенні професійної самосвідомості та визначенні потреб в особистісному і професійному самоудосконаленні; осмисленні базових професійних та життєвих компетенцій; ознайомленні з основними орієнтирами ефективної професійної та життєвої самореалізації; побудові власного цільового профілю реалізації майбутнього професійного повсякдення. З цією метою основні зусилля спрямовувалися на мобілізацію формування вмінь *самопроєктування власного життєвого шляху* із чіткими викристалізованими професійними прогнозами, які слугують як основою розвитку суб'єктності та зміцнення професійної Я-концепції, так і взірцем побудови життєвої та професійної стратегії розвитку особистості.

Експериментальну групу утворили 16 осіб (студенти, які за показниками типології про-

фесійних прогнозів належали до груп 4III та 4IY), фонову (контрольну) – вибірка студентів, які за показниками типології професійних прогнозів належали до груп 4I та 4II (n=38). Тренінгова програма складалася із восьми занять, що проводилися протягом двох місяців (одне заняття на тиждень тривалістю 3 години). У роботі використовувалися такі методи: психогімнастичні вправи, бесіда, виконання завдань у міні-групах, у парах, домашні завдання, розв'язування прогностичних та логічних задач, рольові ігри, міні-лекції, релаксаційні техніки (як відомі, так й в авторському варіанті). Мало місце також індивідуальне консультування окремих учасників експерименту. Структурно-часові особливості пропонованого тренінгу подані в **табл. 2**.

Основна частина тренінгу складалася із шести послідовних етапів, які спрямовані на визначення проблеми, котрій присвячено тренінг, пошук способів її розв'язання та розвиток практичних навичок, потрібних для цього. Причому етап осмислення потреби в особистісному та професійному самовдосконаленні є базовим при складанні індивідуального плану фахового розвитку майбутнього менеджера. Тому тут важливо було визначити вихідний контекст проблеми для кожного учасника, адже саме ця контекстність спричинює актуалізацію чинників та компонентів психологічної реальності для нього як суб'єкта життєдіяльності та самобутньої сформованої особистості.

Для нас важливо було зосередити увагу кожного учасника тренінгу на особисту значущість проходження таких основних кроків професійного та особистісного самовдосконалення, які в узагальненому вигляді допомагали йому оцінити ситуацію власного професійного життя (**рис. 2**). Відповідно вся робота на цьому етапі тренінгу поділяється на три частини: а) дослідження контексту (аналіз потреб у професійному та особистісному самовдосконаленні, проведення діагностики, визначення цілей і задач, вибір практичних методів та засобів психокультурного розвитку); б) практичне здійснення обраного шляху; в) оцінка результативності реалізованого плану дій.

Етап визначення базових професійних компетенцій менеджера містить перегляд та засвоєння основних характеристик, потрібних для задовільного рівня виконання завдань, які ставить майбутня професійна діяльність (це своєрідна характеристика позиції, ролі чи посади). При цьому тренер акцентував те, що

Таблиця 2

Структура та часові характеристики тренінгу професійного самофутурування

Частини тренінгу	Етапи тренінгу	Рекомендована тривалість етапів, у % від обсягу загального часу
Вступна	Вступ	5
	Знайомство	5
	Правила	5
	Очікування (створення цілісного уявлення про тренінг)	5
Основна	Визначення потреби в особистісному та професійному самовдосконаленні	10
	Базові професійні компетенції менеджера	10
	Ділові ігри	10
	Прогнозування учасниками тренінгу вектору професійного розвитку кожного учасника	15
	Технології осмислення власного професійного майбутнього	10
	Цільовий профіль реалізації майбутнього професійного життя	10
Завершальна	Рефлексія	10
	Завершення роботи	5

сама професійна діяльність не вичерпується змістом вимог, які вона ставить до фахівця, вона – це завжди відображення способу життя і повсякденної поведінки людини.

Привласнення матеріалу на цьому етапі охоплювало міні-лекції, на яких презентувався цей матеріал з психології особистості фахівця-менеджера (управлінський вплив менеджера, його організаційні технології, вміння приймати рішення та діловий ризик, атрибуція і планування професійної кар'єри та стадії ділового життя у загальному акмеологічному циклі). Виконання тренінгових вправ відбувалося як під час проведення занять, так і у вигляді домашнього завдання, яке студенти щораз отримували після заняття, що істотно розширювало горизонти рефлексії освоєного змісту. Важливим на цьому етапі було усвідомлення студентами того, що в сучасних виробничих та організаційних сферах діяльності професіоналізм фахівця оцінюється власне не тільки як єдність перерахованих професійних установок і компетенцій, а й як здатність раціонально реалізувати особистісний потенціал, як уміння дотримуватися принципів і правил ефективного менеджменту.

Етап проведення ділових ігор був спрямований на відтворення і привласнення учасниками суспільного та індивідуального досвіду. Ділова гра – це імітаційний експеримент, який відтворює процес функціонування

організаційної системи у часі на основі імітаційного ігрового моделювання самої системи, змісту та форм спільної професійної діяльності людей у вигляді рольового спілкування і взаємодії за встановленими правилами за умов невизначеності, суперечностей і конфліктів, змагання й зіткнення інтересів для прийняття рішень з досягнення цілей організаційної системи. Ось чому в діловій грі особистість виявляється дієво в усіх формах професійної активності. Гра, імітуючи певний виробничий процес, моделює й виникаючі в ньому професійні людські стосунки та взаємодії. Умовний, ігровий характер цих відносин дає змогу людині чітко розвести два плани своєї поведінки за допомогою тренера. А це, зі свого боку, конкретизує логіку профдіяльності, яка імітується в діловій грі. Усвідомлений та адекватно проаналізований досвід взаємостосунків у грі надає їй учасникам ключ до розуміння об'єктивного чи суб'єктивного спричинення багатьох професійних ситуацій. Кожен учасник гри отримує реальну можливість експериментувати зі своєю поведінкою, використовувати альтернативні варіанти рішень. Саме гра не тільки руйнує суб'єктивні бар'єри (страх відповідальності за помилку), уможлиблюючи актуалізацію творчих здібностей та ініціативу її учасників, але й певною мірою провокує, підштовхує кожного до прийняття самостійних нестандартних рішень, у тому числі завдяки

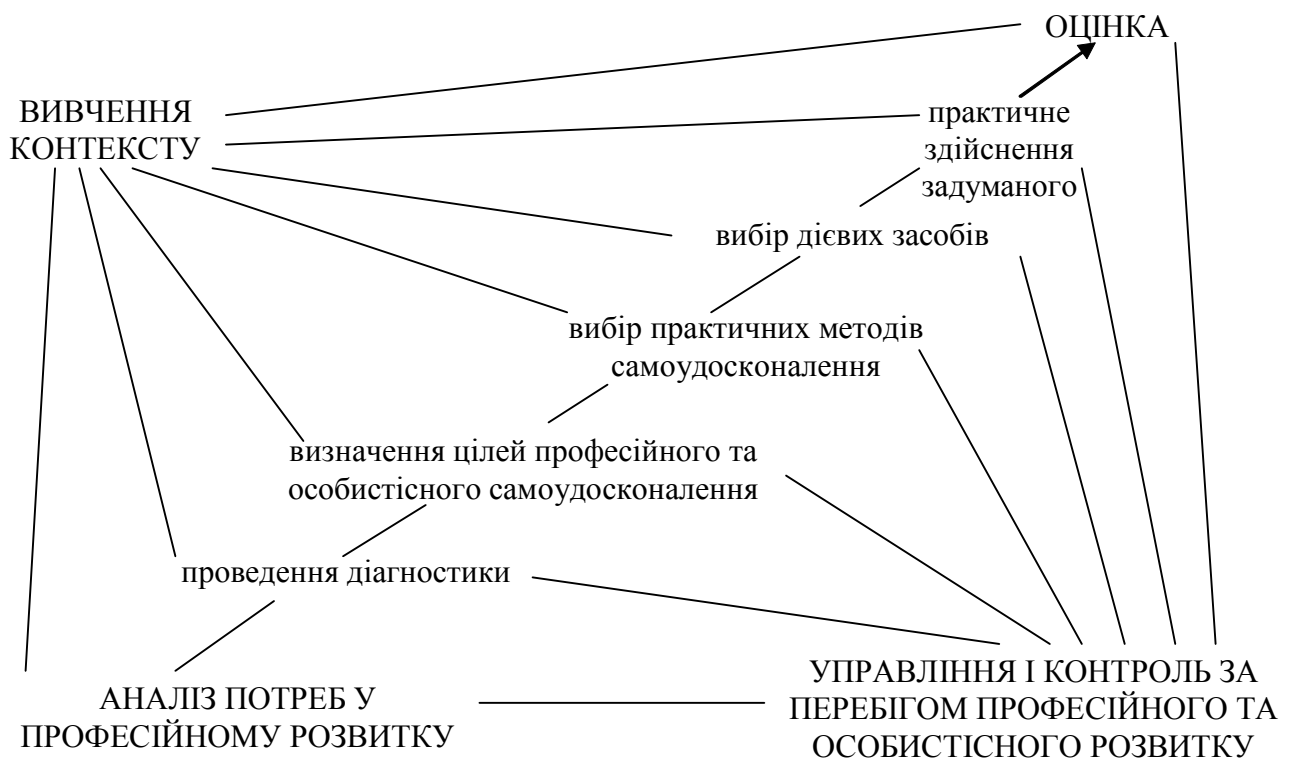

Рис. 2.

Основні етапи професійного та особистісного самовдосконалення

невизначеності ситуації та просторово-часового зумовлення чітко упредметненого тренінгового процесу.

Прогнозування учасниками тренінгу векторів свого професійного розвитку відбувалося у полі можливих передбачень стосовно власних успіхів, давало змогу роботи певні критичні оцінки і визначати предметний зміст конкретно-ситуаційної проєктивної діяльності у формуванні персоніфікованих профпрогнозів. Це було своєрідне – інтуїтивно-перетворювальне – пошукування кожного учасника тренінгу, де особливу роль відіграло його вміння оперувати абстрактними образами уяви та виявляти сензитивність у їх продукуванні. Здебільшого зміна емоційного фону, що здійснювалася шляхом маніпулювання з цими абстрактними уявними образами, слугувала виправленню негативних переднастанов учасників до свого майбутнього.

Прогнозування траєкторії професійного становлення, як і будь-яке прогнозування, базується на моделюванні реальних процесів і вимагає багатогранної розробки прогностичного інструментарію. У тренінговій групі основними формами організації та змісту роботи було використання методів самоспостереження, самоаналізу, корекції власного емоційного

стану, рефлексії пережитих станів у різних видах організаційної діяльності. Інтенсивний характер навчання досягався шляхом повного занурення учасників у вирішення завдань; їхньої участі у діяльності як “проживання”, яке давало змогу учасникові долучатися до тривалого переживання ситуації “тут і тепер” [20]. Цьому також сприяли розповіді про своє бачення власного майбутнього, розпитування членами групи про життєві перспективи і плани один одного. Це допомагало чіткіше прояснити суб’єктивну модель власного майбутнього, з’ясувати в ній прогалини та слабкі місця й окреслити способи її збагачення, корекції та вдосконалення.

Знайомство із траєкторією професійного життя під час тренінгових занять давало змогу визначати спрямованість учасників на отримання нових знань (конкретизація моделі професійного становлення) і на організацію досвіду (у поточних цільових справах, що певними ознаками моделюють майбутні професійні ситуації). До того ж етап освоєння технологій осмислення власного професійного майбутнього передбачав активну роботу уяви кожного студента, для чого використовувалися адаптовані для цілей фахового самовизначення прийоми відомих психотехнік розробки жит-

тевих стратегій і прояснення часової перспективи майбутнього. Особлива увага тут приділялася детальному опрацюванню уявлюваного образу у вигляді професійного прогнозу засобами актуалізації антиципаційної категоризації майбутнього (категорії, під які підводиться майбутнє в їх не лише прямих, а й метафоричних чи символічних значеннях); антиципаційних станів (надія, тривога, оптимізм, песимізм, насага тощо); антиципаційних переднаштовувань на настанови, антиципаційно зорієнтованих та комунікативних дій (підготовчі, цілеформувальні, комунікативні дії прогностичного характеру), а також інформаційно та змістовно упредметнені продукти антиципації.

Отож завданням цього етапу було формування у студентів особливого “почуття шляху” – своєрідного “компасу”, який допомагав точніше орієнтуватися у швидкоплинних життєвих обставинах, вірніше оцінювати значущість тих чи інших подій минулого, сьогодення і майбутнього, приймати оптимальні рішення у ситуаціях вибору, психологічно грамотно будувати відносини з членами різних подієвих груп на своєму динамічному горизонті повсякдення. Знайомство із психологією життєвого шляху допомагало у формуванні навичок позитивного біографічного мислення, актуалізувало творче ставлення до свого життєздійснення і дбайливого – до життя інших рідних, друзів, знайомих.

Етап побудови цільового профілю реалізації майбутнього професійного життя був призначений для визначення змісту та логіки профпрогнозів майбутніх менеджерів засобами сформованих у них умінь орієнтації в інтрапсихічному просторі ділового повсякдення. Цей профіль визначався чіткою налаштованістю на врахування закономірностей антиципації стосовно бажаного кінцевого результату (постановка головної професійної мети) та уявлення про процес його досягнення (визначення наявності ресурсів і можливостей для досягнення віддалених та близьких цілей; пошук шляхів підготовки, що спрямовані на втілення близьких цілей у наявну буденність і способів роботи над собою; запасні варіанти кар’єри, або ж альтернативні моделі можливого майбутнього та їх ієрархія як способів наближення до дальньої мети). У підсумку побудова названого профілю створювала сприятливі внутрішні умови для більш глибокого усвідомлення кожним учасником особистісних прагнень, надій, планів та очікувань.

Для оцінки ефективності впливу навчально-практичного тренінгу-курсу професійного самофутурування було проведено порівняння вихідних рівнів чіткості та точності професійного прогнозування, його особистісних, мотиваційних та поведінкових особливостей у студентів-менеджерів, отриманого на констатувальному етапі експерименту, з результатами експериментальної та контрольної груп на етапі контрольного зрізу після проведення у першій групі відповідних навчально-тренінгових змін і впливів.

Приємно констатувати, що формувальні заходи в експериментальній групі однозначно спричинили підвищення у студентів старших курсів мотивації до успіху, комунікативності, врівноваженості, соціально-поведінкової адаптації, прийняття інших, емоційної комфортності, здатності до прогнозування, цілепокладання, планування майбутніх дій, оцінки успіху в реалізації дій, уміння приймати рішення, самоконтролю, корекції реальних дій та самоуправління. На мотиваційному рівні явно вираженими стали мотиви перетворення, комунікації та кооперації. У цій групі виявилася тенденція збільшення таких показників як мотивація до успіху, емпітичність, адаптованість, прийняття інших, емоційна комфортність, усі прояви здатності до самоуправління, до мотивації кооперації та досягнення порівняно із фоновими показниками у контрольній групі на початку формувального експерименту. А це підтверджує думку про те, що зафіксований психологічний зміст професійного прогнозування потребує його постійного підтримання на відповідному рівні, а тренінг професійного самофутурування майбутніх менеджерів якраз і є тією формою особистісного та професійного самовдосконалення, де створюються відповідні психологічні умови – *альтернативної та смислової організації прогностичної діяльності*.

Кількісний розподіл обстежуваних за формами професійної ідентифікації показав, що у студентів експериментальної групи на початку експерименту домінуюча позиція у формовияві цієї ідентифікації належить контрастно-негативній формі, тоді як після експерименту починають переважати перспективно позитивна та контрастно позитивна форми. Водночас вивчення точності прогнозу є важливою складовою інтерпретації причинно-наслідкових зв’язків прогностичної діяльності, яка визначає поведінкову раціональність майбутніх фахівців (студенти 4-го курсу).

Аналіз відповідних результатів, здобутих менеджерами, показав, що у контрольній групі точність прогнозу склала 87,1%, на відміну від експериментальної групи – 29,5%. Зміна зазначеної точності в останньому випадку вказує на його трансформацію в наближенні до професійних компетенцій студентів, які мають чітке уявлення про майбутню професійну діяльність (фонові група). Зокрема, тут істотній зміні піддано такі професійні здібності, як здатність ефективно керувати собою та своїм часом, спроможність конкретизувати свої особистісні цінності, емпатійно впливати на навколишніх та ефективно освоювати нові сучасні прийоми і технології. Стосовно чіткості професійних прогнозів студентів-менеджерів, то за результатами методики М.Р. Молочникова, відмічено, що показники відсоткового розподілу показників самооцінки чіткості уявлень про майбутню роботу та про її цілі склали для студентів обох груп 100% прояв.

Дані опитування студентів на предмет їхніх цілей розвитку у професії продемонстрували чітку орієнтацію у системі вимог до їх діяльності як майбутніх фахівців насамперед через операційно-дієві аспекти своєї майбутньої роботи. Так, 87,5% студентів експериментальної групи та 89,5% контрольної відповіли, що переживають натхнення і мають мотивацію професійної реалізації. Показники самооцінки побуту та самоствердження у соціальній і психологічних сферах виявили важливість як студенти першої групи, так і другої, наявність власного бюджету (відповідно 81,2% та 84,2%); отримання кредиту (62,5% та 78,9%); зацікавленість проблемами і турботами інших людей (75% та 92,1%); уміння слухати (62,5% та 73,7%) і цінувати інших (62,5% та 73,7%); потребу в самоосвіті (93,6% та 89,5%); наявність власного плану розвитку (87,5% та 86,8%) і спроможність розвивати власну мотивацію (93,6% та 94,7%).

Проведений психодіагностичний контроль дав змогу відстежити структурно-функціональні зрушення у типологічній диференціації професійних прогнозів майбутніх фахівців-менеджерів, що й стало основою визначення орієнтирів їх формування. Виокремлені психологічні механізми – *пізнавально-ідентифікаційний та рефлексивно-ідентифікаційний* – відповідають вимогам змісту професійних прогнозів, сприяють накопиченню професійних умінь і навичок та нових способів орієнтації в сфері суспільних вимог. Визначені тенденції підвищення – *інноваційного та творчого потенціалу* – демонструють розгор-

тання функціонального потенціалу майбутнього фахівця у розкритті його нових психологічних можливостей і перспектив (рис. 3).

У межах спричинювального поля формування професійних прогнозів – це передусім полярні типи професійного прогнозування, де зазначені їх ієрархічні співвідношення уможливають взаємопереходи, що реалізуються через окремі особистісні структури і процеси логікою життєвої вагомості у всіх формовиявах людини як суб'єкта професійної діяльності. В цьому контексті досліджувані психологічні орієнтири формування прогнозів майбутніх менеджерів вкотре підтверджують, що професійний прогноз є формою внутрішньоособистісної активації їх фахової самореалізації. Він мобілізує психологічні ресурси реалізації інноваційних та творчих потенцій майбутнього фахівця та визначає межі його особистісного розвитку шляхом інтеграції психологічних утворень у конкретному часопросторі життєздійснення. Це доводить тезу про те, що ефективність будь-якого психологічного впливу на професійне самовизначення особистості залежить від його дієвості стосовно формування вищих рівнів свідомості професіонала та від знань, досвіду, бажання ґрунтовно займатися даним видом суспільного практикування.

У зміст професійної свідомості, як відомо, входять особистісні і суто неповторні риси та особливості, які пов'язані із специфікою індивідуальної життєдіяльності, а також усупільнені риси й особливості, які визначаються соціальним характером взаємодії людини як родової істоти з окультуреним довкіллям. Ці властивості взаємозалежні і за певних умов можуть переходити одна в одну [21]. Тому виняткової значущості набуває прогностична орієнтація у самооцінюванні професійних властивостей фахівця.

ВИСНОВКИ

1. Ефективна професійна самореалізація майбутнього менеджера структурно охоплює прогнозування його практичної роботи. В більш узагальненому вигляді це вказує на те, що для повноцінної самореалізації у соціальній діяльності потрібні чіткі уявлення про неї, оскільки саме поняття та уявлення перетворюють цю діяльність у предмет думки, засоби і способи, які потрібні для здійснення процесів її прогнозування.

2. Сучасна система вищої освіти не вирішує завдання організації прогностичної діяльності

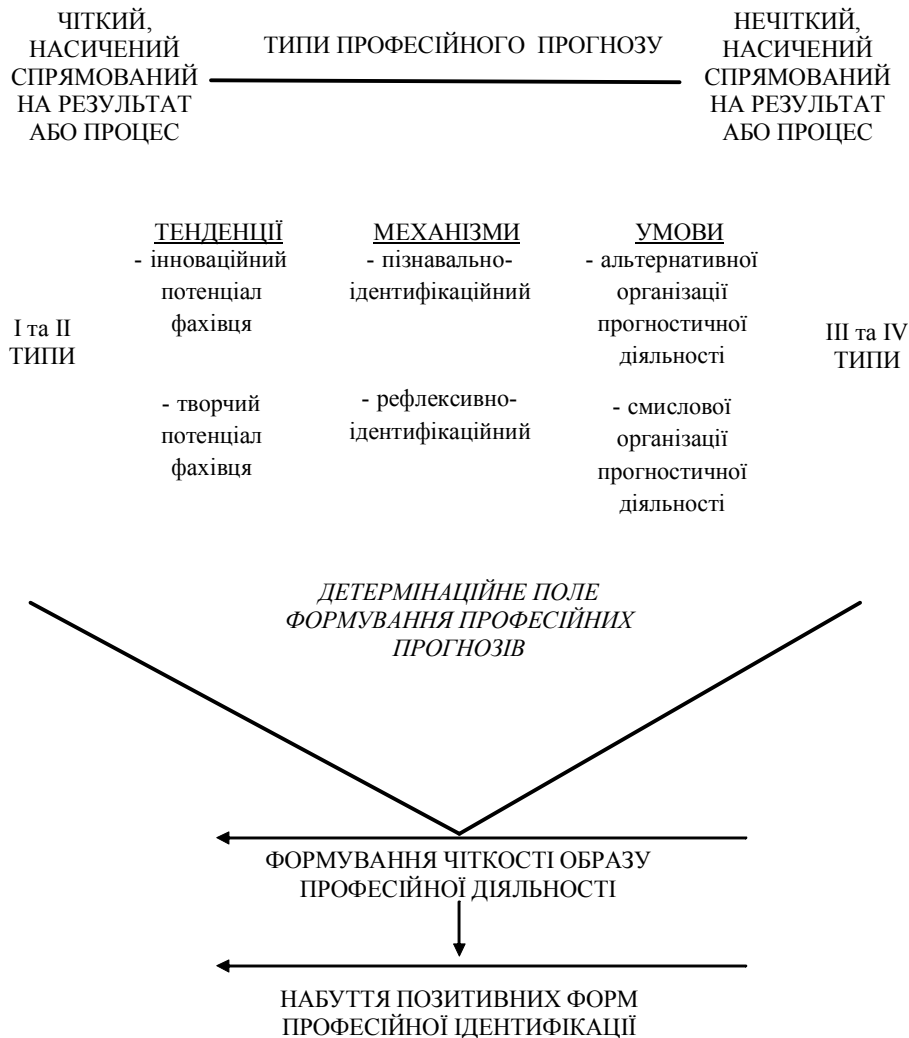

Рис. 3.
Спричинювальне поле формування професійних прогнозів –
психологічні умови, механізми, тенденції

і формування відповідних професійних прогнозів. Це пояснюється тим, що, з одного боку, таке завдання не ставилося перед освітніми системами, а з другого – тим, що наука не забезпечила практику методичними знаннями, які б уможливили оптимізацію прогностичних функцій майбутніх фахівців. Вважаємо, що ця прогалина заповнена даним дослідженням, адже на основі емпіричного вивчення запропоновано систему формувальних впливів, що здійснюються у форматі професійної самореалізації майбутнього фахівця, і саме у цьому контексті проведена робота набуває високої осмисленості та практичної вагомості.

3. Набуття людиною професійного досвіду та формування професійної свідомості воче-

видь є справою всього її життя. До показників сформованості такої свідомості належить усвідомлення ролі власного ставлення до виконуваної роботи під час навчання та у процесі безпосередньої професійної діяльності. Доцільність чітко організованого професійного розвитку особистості беззаперечна, у якому мають значення як її внутрішні чинники, так і впливи зовнішнього світу. Велику вагомість мають тенденції саморозвитку, коли властивості особистості формуються із глибинних потреб, спрямованих на досягнення певного рівня самореалізації. У цьому контексті винятково важливим є визнання особистісної своєрідності кожного професіонала і його права на самостійну траєкторію свого професійного шляху.

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2001. – 282 с.
3. Батраченко І.Г. Психологія антиципації / І.Г. Батраченко. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. – 264 с.
4. Батраченко І.Г. Структура та рівні розвитку автобіографічної антиципації особистості / І.Г. Батраченко // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. Спецвипуск. – Івано-Франківськ: Плай, 2008. – С. 146–150.
5. Вірна Ж.П. Адаптаційні ресурси професійної часової компетентності / Ж.П. Вірна // Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. – Психологія. – Випуск 25. – Харків: ХНПУ, 2008. – С. 28–34.
6. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: Монографія / Ж.П. Вірна. – Луцьк: РВВ „Вежа”, 2003. – 320 с.
7. Вірна Ж.П. Основи професійної орієнтації: Навч. посібник / Ж.П. Вірна. – Луцьк, РВВ Вежа. – 156 с.
8. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – К.: Наукова думка, 1988. – 144 с.
9. Головаха Е.И., Кроник А.А. Психологическое время личности. – 2-е изд., испр. и дополн. / Е.И. Головаха, А.А. Кроник. – М.: Смысл, 2008. – 267 с.
10. Карамушка Л.М. Психология управления: Навч. посібник / Л.М. Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
11. Казмиренко В.П. Социальная психология организации: [монография] / В.П. Казмиренко. – К., 1993. – 382 с.
12. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л.А. Коростылева. – СПб.: Изд-во “Речь”, 2005. – 222 с.
13. Кроник А.А., Ахмеров Р.А. Каузометрия: методы самопознания, психодиагностики и психотерапии в психологии жизненного пути. – 2-е издание, исправленное и дополненное / А.А. Кроник, Р.А. Ахмеров. – М.: Смысл, 2008. – 294 с.
14. Ложкін Г.В., Волянюк Н.Ю. Психологічні основи прогнозування у системі професійної соціалізації особистості / Г.В. Ложкін, Н.Ю. Волянюк // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. – Т. IX. – Ч. 4. – К., 2007. – С. 215–222.
15. Ломов Б.Ф., Сурков Е.Н. Антиципация в структуре деятельности / Б.Ф. Ломов, Е.Н. Сурков. – М.: Наука, 1980. – 279 с.
16. Ляудис В.Я. Память как хронотоп: основа личностной организации / В.Я. Ляудис // Вест. Моск. ун-та. – Серия 14. Психология. – 1994. – №4. – С. 25–33.
17. Москаленко В. В. Социализация личности / В. В. Москаленко. – К. Вища школа, 1986. – 200 с.
18. Нюттен Ж. Процесс формирования цели // Хрестоматия по общей психологии. – Раздел 2. Субъект деятельности / Ж. Нюттен // Под общ. ред. В.В. Петухова. – М.: Учебно-методический коллектор “Психология”, 2000. – С. 189–191.
19. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психология життєвого шляху особистості: Монографія / В.Г. Панок, Г.В. Рудь. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 280 с.
20. Перлз Ф.С. Внутри и вне помойного ведра: Практикум по гештальт-терапии / Ф.С. Перлз. – СПб.: Петербург XXI век, 1995. – 314 с.
21. Проблемность в профессиональной деятельности: теория и методы психологического анализа / Отв. ред. Л.Г. Дикая. – М.: РАН, 1999. – 356 с.
22. Пряхников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н.С. Пряхников. – М.: Ин-т практ. психологии; Воронеж: НПО “МОДЭК”, 1996. – 256 с.
23. Прутченков А. С. Тренинг личностного роста: Методические разработки занятий социально-психологического тренинга / А. С. Прутченков. – М., 1993. – 47 с.
24. Психология профессионального здоровья: Уч. пособие // Под ред. проф. Г.С. Никифорова. – СПб.: Речь, 2006. – 480 с.
25. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего / Л.А. Регуш. – СПб.: Речь, 2003. – 352 с.
26. Ситников А.П. Акмеологический тренинг: теория, методика, психотехнологии / А.П. Ситников – М.: Технологическая школа бизнеса, 1996. – 428 с.
27. Смит Г. Тренинг прогнозирования поведения: тренинг сенситивности / Г. Смит. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
28. Титаренко Т.М. Життєві домагання особистості: феноменологічний та структурно-функціональний підходи / Т.М. Титаренко // Психологія і суспільство. – 2004. – №4. – С. 128–146.
29. Чепя М.Л. Віковий та професійний розвиток людини: проблеми гармонізації / М.Л. Чепя // Конструктивна психологія і професіоналізація особистості: Матеріали міжрегіонального наукового семінару. – Луцьк: Вежа, 2002. – С. 85–92.
30. Melges F. Time and inner future: a temporal approach to psychiatric disorders / F. Melges. – N.Y. John Wiley & Sons, 1982. – 365 p.
31. Thomaе H. Future time perspective and the problem of cognition motivation interaction // Cognition in human motivation and learning / H. Thomaе. – Leuven, 1981. – P. 261–274.

АНОТАЦІЯ

Вірна Жанна Петрівна, Шкарлатюк Катерина Іванівна.

Професійний прогноз: методологія та практика.

Стаття присвячена вивченню особливостей формування професійних прогнозів майбутніх менеджерів. Обґрунтовується комплексна стратегія такого формування, що охоплює розробку теоретичної моделі типологічного аналізу професійних прогнозів та дослідження їх психологічного змісту на рівні особистісних, мотиваційних і поведінкових аспектів формовияву. Поглиблено наукові уявлення про психологічні особливості професійних прогнозів через вивчення їх психологічної будови, змісту, функцій. Висвітлено першопричину суб'єктних формувальних впливів на перебіг названих прогнозів у майбутніх менеджерів. Встановлено, що комплексне долучення до програми навчально-практичного курсу професійного самофутурування прогнозно-каузальних засобів в єдності з пізнавально-ідентифікаційними та рефлексивно-ідентифікаційними прийомами суб'єктного самовпливу оптимізує їх повноцінну професійну самореалізацію.

Ключові слова: особистість, життєве прогнозування, професійне прогнозування, професійний прогноз,

професійна ідентифікація, професійне самофутурування, менеджер.

АННОТАЦІЯ

Вірна Жанна Петровна, Шкарлатюк Катерина Іванівна.

Професійний прогноз: методологія і практика.

Стаття посвячена вивченню особливостей формування професійних прогнозів майбутніх менеджерів. Обґрунтована комплексна стратегія цього формування, яка охоплює розробку теоретичної моделі типологічного аналізу професійних прогнозів, а також дослідження їх психологічного змісту на рівні особистісних, мотиваційних і поведінкових аспектів формопроявлення. Углибожені наукові уявлення про психологічні особливості професійних прогнозів шляхом вивчення їх психологічного будови, змісту, функцій. Розкриті первопричини суб'єктивних формувальних впливів на ход становлення вказаних прогнозів майбутніх менеджерів. Встановлено, що комплексне привертання до програми навчально-практичного курсу професійного самофутурування прогнозно-каузальних засобів в єдності з пізнавально-ідентифікаційними і рефлексивно-ідентифікаційними прийомами суб'єктивного само-

впливу оптимізує їх ціннісну професійно-самореалізацію.

Ключеві слова: *особистість, життєвий прогноз, професійне прогнозування, професійний прогноз, професійна ідентифікація, професійне самофутурування, менеджер.*

ANNOTATION

Virna Zhanna, Shkarlatiuk Kateryna.

Professional Forecast: Methodology and Practice.

The article is devoted to the study of forming the professional forecasting of the future managers. The complex strategy of the future managers professional forecasts formation is substantiated. Thesis include deep scientific notions concerning psychological peculiarities of the professional forecastings within their psychological structure, contents and functions. The original reason of subjective formation of impacts on the motion of mentioned forecasting of the future managers has been covered.

Key words: *life prognostication, professional prognostication, professional prognosis, professional identification, professional self-futuring, manager.*

Надійшла до редакції 12.12.2010.

Вимоги до публікацій у журналі "ПСИХОЛОГІЯ І СУСПІЛЬСТВО"

Наукова стаття має структурно містити підрозділи, що виділяються напівжирним шрифтом як підзаголовки:

1. Постановка суспільної проблеми.
2. Мета (цілі і завдання) дослідження.
3. Авторська концепція, або авторська ідея.
4. Аналіз останніх досліджень і публікацій.
5. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.
6. Виклад основного матеріалу дослідження й отриманих наукових результатів.
7. Висновки і перспективи подальших розвідок.
8. Література (оформлена згідно з чинними вимогами ВАК України).
9. Три анотації (українською, російською та англійською мовами), що відображають сутнісний зміст статті.
10. Ключові слова, подані трьома мовами до анотацій.

Редакція приймає до портфелю наукові статті і брошури набрані у текстовому редакторі Word (формати doc, rtf), кеглем 14 пт шрифтом Times New Roman через 1,5 інтервали та один примірник тексту, роздрукований на лазерному принтері. Автор несе персональну відповідальність за правильність і достовірність пропонованого наукового матеріалу. Водночас редакція зберігає за собою право наукового та літературного редагування. Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Автор вказує своє ПІБ, поштову та електронну адреси, службовий і домашній телефони, посаду, науковий ступінь, вчене звання, короткі біографічні відомості про себе. Для потенційних авторів річна передплата на журнал обов'язкова. До редакції надсилається один примірник тексту, в т.ч. таблиці, схеми, рисунки на окремих сторінках, і лазерний диск. Стаття (брошура) нумерується без пропусків і буквених позначень.

Редакція